

Wielokulturowy Lublin: komunikacja przestrzeni fizycznej i społecznej

Bartosz Pietrzyk¹

Streszczenie:

Miejscem styczności materialnych i niematerialnych elementów kultury jest zazwyczaj przestrzeń miasta. To właśnie w tym środowisku idee i wartości określające to, co ważne i pożądane w danej kulturze, stykają się z fizycznymi wytworami jednostek danej społeczności. Celem artykułu jest określenie aspektu wielokulturowości Lublin - miasta położonego w obszarze transgranicznym kultur: polskiej, żydowskiej i ukraińskiej. Tak skonstruowana tkanka kulturowa wymaga odpowiedniego dialogu i komunikacji (media), w ramach których funkcjonują określone inicjatywy związane z kulturą, mediami i działalnością samorządową. Tekst oscyluje wokół czterech podstawowych elementów odnoszących się do kreowania przestrzeni miejskiej i świadomości kulturowej w Lublinie (aspekt socjologiczny, aspekt historyczny, aspekt społeczno – kulturowy, aspekt dialogu i komunikacji).

Słowa kluczowe:

Lublin, wielokulturowość, komunikacja, media, pogranicze.

Link do artykułu:

http://www.pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/tom4/pietrzyk_t4n2.pdf

Standard cytowania (APA):

Pietrzyk, B. (2016). Wielokulturowy Lublin: komunikacja przestrzeni fizycznej i społecznej. *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, t. 4, nr 2, s. 281-297.

Wstęp

Obraz wielokulturowego Lublina jest efektem wielu procesów historycznych, politycznych, społecznych i kulturowych. Wzrost siły politycznej miasta zapoczątkowany w XVI wieku, doprowadził do rozwoju regionu i nawiązania się komunikacji międzykulturowej w odniesieniu do Lubelszczyzny.

Celem artykułu jest próba analizy fenomenu wielokulturowości Lublina jako miasta pogranicza kultur. Perspektywa zaprezentowana w tekście obejmuje

¹ Mgr Bartosz Pietrzyk – doktorant Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej na kierunku nauki o mediach, magister dziennikarstwa (bartosz.pietrzyk@gmail.com).

aspekty historyczne, geograficzne, socjologiczne a przede wszystkim elementy dotyczące kultury i komunikacji.

Artykuł powstał w oparciu o analizę materiałów źródłowych (rozporządzenie prezydenta RP, programy projektów współfinansowanych przez Unię Europejską, statuty organizacji i instytucji). Opis zagadnienia został zbudowany na podstawie filozoficznej zaprezentowanej w perspektywie antropologicznej (Barker) i socjologicznej (Dymnicka, Jałowiecki i Szczepański, Giddens). Podstawowa oś koncepcji i terminów, proces operacjonalizacji pojęć został skonstruowany w ramach *desk research*.

Wielokulturowość: dylematy, postulaty i atuty

Sam termin wielokulturowość poddany próbom definiowania, w celu określenia przedmiotowego zakresu pracy może wydawać się pojęciem oksymornicznym. Odwołując się do wypowiedzi psychologa Euana M. Macphaila, jest to jedno z pojęć obecnie bardzo popularnych które jednocześnie jest „zaskakująco trudne do zdefiniowania”. Biorąc pod uwagę określoną kulturę figurującą jako twór posiadający konkretną tożsamość i jednorodność, czy można zakładać występowanie wielokulturowości? Jest to przecież zjawisko z założenia oparte na idei złożoności, wymykające się dyskursom tożsamości i jednolitości. W tym ujęciu wielokulturowość na polu refleksji teoretycznej jawi się jako pytanie, czy też dylemat o warunki i możliwości, a także analizę kultury i tego co określona kultura nazywa (Drong i Kalaga 2005).

Dla Zygmunta Baumana wielokulturowość wiąże się z kwestią pewnego nadmiaru wobec normy. Gdzie kategoria nadmiaru jest traktowana jako antagonistyczna wobec normy. Momentem pojawienia się wielokulturowości jest asymilacja nadmiaru, który traci swój pierwotny kontekst i znaczenie (*Nothing is excessive once excess is a norm*). Wszelkie procesy związane z rozwojem wielokulturowości Bauman opierał na problemie suwerenności kultury wpisanej w konstytutywną normę kultury tożsamości (Bauman 2001).

Odnosząc się do teorii Baumana można próbować zastąpić termin nadmiaru (konotacja negatywna) na pojęcia suplementaryzacji czy też komplementaryzacji kultury wprowadzone przez Terry'ego Eagletona (Eagleton 2000). Powtarzając za Eagletonem kultury są wewnętrznie niepełne i wykazują zapotrzebowanie na uzupełnienie. W ramach takich procesów (wielokulturowych) następuje rozwój i ugruntowanie kultury tożsamości, a także wzbogacenie jej o elementy kultur oscylujących lub pokrewnych.

Wielokulturowość zakłada w pewnym stopniu integrację między kulturą dominującą a kulturami mniejszościowymi lub satelitarnymi (pojawiającymi się w obrębie/sąsiedztwie określonej kultury). Określa sposoby funkcjonowania i współistnienia elementów różnych kultur, a także ich wzajemnej adaptacji na określonych polach (Savidan 2012: 17).

Wielokulturowość w zakresie różnych nauk humanistycznych jest rozumiana w rozmaity sposób, nie ma możliwości aby w strukturze tej pracy zrekapitulować wszystkie z nich. W ramach tej pracy będzie brana pod uwagę wielokulturowość jako walor rozwoju kultury wpisany na stałe w dany region, w wyniku czynnie działających procesów historycznych, społecznych i ekonomicznych. Różnorodność kulturowa czy też wielokulturowość, będzie tutaj rozumiana jako wartość swoista, czyli taka która może przynieść społeczeństwu określoną korzyść wzbogacającą doświadczenia, jakość życia. Wielokulturowość ma na celu zwiększanie zasobów kulturowych, nie na drodze rywalizacji i wzajemnego wykluczenia, lecz koegzystencji i wzajemnego rozwoju w duchu pluralizmu kulturowego i tolerancji. (Savidan 2012: 106).

Przestrzeń społeczna i kulturowa: wielokulturowość i pogranicze

Przestrzeń społeczna jest bardzo częstym przedmiotem zainteresowania nauk z zakresu socjologii. W ramach tego pola można podkreślić dwa obszary, cieszące się szczególną uwagą czyli miasto i metropolię. Socjologia miasta opiera się na perspektywie społeczno-przestrzennej w którą wpisane są oddziaływania sił globalnych (polityka, kultura, ekonomia) na przestrzeń lokalną (Rykiel 2014). Przestrzeń społeczna jest miejscem oddziaływania wielu sił (konsumpcjonizm, urbanizacja, fragmentaryzacja), w perspektywie miasta jest to fragment przestrzeni miejskiej lub jej ogół, przeznaczony do realizacji bezpośrednich kontaktów i wszelkich procesów związanych z tymi procesami (Radziszewska 2014).

Spółeczne wytwarzanie przestrzeni opiera się o formy przestrzenno-użytkowe pełniące określone funkcje w procesie produkcji konsumpcji i tworzenia relacji i oddziaływań społecznych. Wszystkie formy tego typu posiadają określoną liczbę elementów sprawczych i podprzestrzeni pełniących określone funkcje, niekiedy odmienne niż forma w perspektywie całości (Jałowiecki 1988). W ramach tego konstruktury możemy wyróżnić: przestrzeń konsumpcji, przestrzeń władzy (terytorium jurysdykcji bądź też ogół instytucji sprawowania władzy), przestrzeń symboliki (fizyczne reprezentacje wydarzeń, inicjatyw mające wartość emocjonalną, wartościową dla społeczeństwa), przestrzeń wymiany (teoretyczne możliwości wymiany i przekazywania wartości i idei pomiędzy wymienionymi

wyżej przestrzeniami, w tym transfer ludzi i ich światopoglądu). Obok władzy i kwestii politycznych bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na wspomniane przestrzenie jest aspekt rozwoju techniki i technologii (Castells 1982).

Jednym z najbardziej istotnych czynników wpływających na społeczne tworzenie przestrzeni miejskiej jest system wartości i kategorie kultury które prezentują sposób postrzegania świata określonego społeczeństwa (Guriewicz 1976). W ramach tych kategorii określane są sposoby funkcjonowania w przestrzeni miejskiej, kierunki oddziaływania w oparciu o wspomnianą przestrzeń a także ujęcie przestrzeni świeckiej i sakralnej (nie tylko w ujęciu religijnym, ale także w duchu przestrzeni symbolicznej). W okresie ponowoczesnym istotnym elementem opisanych procesów stają się korporacje i firmy powstałe w procesie konwergencji przestrzeni publicznej. To te podmioty stają się postawą dla procesu metropolizacji przestrzeni i społeczeństwa.

Przestrzeń nabiera znaczenia, staje się reprezentacją kultury danej społeczności, nabiera wartości symbolicznej. W procesie waloryzacji powstaje obszar na stałe wpisany w przestrzeń kulturową danego społeczeństwa. Tak rozumiana przestrzeń posiada ścisłą sferę semiotyczną, treść za pomocą której wytwarza komunikaty w sferze zarówno denotatywnej jak i konotatywnej. Istotny staje się nie materialny aspekt przestrzeni a jej obraz w świadomości społecznej i kulturowej człowieka (Jałowiecki 2000). Kwestią istotną w tym wypadku jest kapitał kulturowy (w ujęciu zaprezentowanym przez Pierre'a Bourdieu) czyli zbiór wartości prawnych, etycznych czy estetycznych, zasób wiedzy i pamięci przekazywanych przez pokolenia w społeczeństwach. Kapitał kulturowy staje się pryzmatem przez który waloryzowany i postrzegany jest świat zewnętrzny w tym ogólnie rozumiana kultura z materialnymi i niematerialnymi wytworami.

Wielokulturowość w kwestii przestrzeni społecznej i kulturowej pojawia się w sposób najbardziej widoczny w przestrzeniach pogranicza, czyli styku granic rozumianych w sensie dosłownym lub przenośnym. Granice można tworzyć, wytyczać, przesuwac czy można też o nie zabiegać. Zazwyczaj odnoszą się do dwóch podstawowych aspektów: fizycznych czyli granic tworzonych w naturalny sposób (góry, rzeki, krainy geograficzne) i społecznych związanych z działalnością człowieka (granice religii, języków, kultur). Te dwie kategorie często nakładają się na siebie i wzajemnie warunkują. Granice danej kultury to jednocześnie miejsce przecięcia w ramach którego może dochodzić do wymiany wartości kulturowych (Hochleitner 2007). Umowna przestrzeń w ramach której jedna kultura wpływa na drugą, jednocześnie sama ulega wpływom kultury na którą działa (w zależności od siły, charakteru i czasu oddziaływania).

Przestrzeń miasta a kultura – aspekt socjologiczny

Kultura jest nierozzerwalnie związana z pojęciem społeczeństwa. Stanowi ona wspólny kontekst odnoszący się do określonej grupy jednostek, w którym to funkcjonują. W ramach tego „kontekstu” mieszczą się zarówno materialne jak i niematerialne aspekty kultury, takie jak: przedmioty, narzędzia, budynki, przestrzenie użytkowe, a także idee czy wartości (Giddens 2007). Miejszem styczności materialnych i niematerialnych elementów kultury jest zazwyczaj przestrzeń miasta. To właśnie w tym środowisku idee i wartości określające to, co ważne i pożądane w danej kulturze, stykają się z fizycznymi wytworami jednostek danej społeczności. Niekiedy w ramach jednej przestrzeni (miasto), dochodzi do interakcji między różnymi kulturami. Zazwyczaj jest to wynik przenikania się kultur i transferu wartości, którego źródłem są przemiany polityczne czy ekonomiczne. Bogata historia danego regionu także może być powodem występowania zależności tego typu.

Ciągły proces urbanizacji i zmiany zakresu doświadczania sztuki prowadzą do tworzenia hybrydowej przestrzeni łączącej miasto, jako obiekt ze sztuką jako ideą. Sztuka miasta (czy też sztuka ulicy) i sztuka w mieście, stają się jednym ze stałych elementów pejzażu miasta i fragmentem definicji miasta, jako siedziby społeczności. Szybkość życia i konkurencyjność, będące aspektami funkcjonowania w mieście, prowadzą do przenoszenia sztuki i instalowania jej (niekiedy dosłownie) w przestrzeni miejskiej.

Kultura a przestrzeń miasta

Niezwykle istotne jest zatem zdefiniowanie pojęcia przestrzeni, która dla kultury sytuuje się na styku granic kontekstów. Łączy w sobie elementy architektury, estetyki, polityki, nadając wytworom kultury nowe znaczenia. Jak zdefiniować tę przestrzeń? Bohdan Jałowiecki zwraca uwagę na język, jakim jest ona opisywana. Ten potoczny obfitujący w wyrazy, pojęcia, kategorie, formy i archetypy, począwszy od zwykłych, a skończywszy na najbardziej emocjonalnych.

Miejsce „dziania się” kultury w przestrzeni mogą wyznaczać obiektywne współrzędne, bądź cechy szczególne, chociażby takie, jak uroda pejzażu. W tych przypadkach, o ile miejsca są ograniczone, o tyle obszary zupełnie odwrotnie, rysują się rozległe, z oznaczonymi albo płynnymi granicami. Z kolei środowisko, w swojej wieloznaczności, mówi po prostu o tym co nas otacza. Krajobraz to swoista „fizjonomia środowiska”. Związek z nim następuje w pierwszej kolejności. Za jego sprawą postrzegamy otoczenie, a trwałość, jaką dysponuje rodzi poczucie tożsamości miejsc.

Najbardziej emocjonalnym pojęciem w kręgu definiowania przestrzeni jest ojczyzna. Scharakteryzowanie go bez odwołań do postaw psychologicznych staje się niemożliwe. Stąd też każdy rodzaj przestrzeni jest niezmiernie złożony, nacechowany mnogością znaczeń i elementów. Trudność polega na precyzyjnym zróżnicowaniu i stworzeniu wyczerpującej klasyfikacji ze względu na swoistą mglistość i wieloznaczność elementów. Zaś waga ich leży w zakorzenieniu w ludzkiej psychice i obecności w codziennych doświadczeniach. Dlatego takie kategorie pozwalają na porządkowanie świata oraz przyswajanie określonej przestrzeni (Jałowiecki i Szczepański 2010: 320-322).

Jak zauważa Giddens, właściwe zrozumienie sposobu rozmieszczenia działań ludzkich w przestrzeni jest kluczowe w analizie życia społecznego i kulturowego. Badacz posługuje się stworzonymi przez Goffmana pojęciami „frontu” i „zaplecza”. Pierwsze to te, w których przyjmujemy postawy publiczne. W nich mieszczą się zachowania o charakterze formalnym, społecznie akceptowalnym, wystylizowane. Drugie zaś to swoiste umiejscowienie „za kulisami”, tzn. kontekst, w którym przygotowujemy się do działań publicznych, bądź też odpoczywamy, w dużej mierze rezygnując z języka formalizmu (Barker 2005: 402).

Lublin – miasto spotkań kultur

Lublin, miasto położone na północnym krańcu Wyżyny Lubelskiej, stolica województwa Lubelskiego, największe miasto wschodniej Polski, położone na trasie dawnego szlaku handlowego łączącego kolonie greckie nad Morzem Czarnym z Europą Zachodnią i Morzem Bałtyckim (Jakimińska 2008: 9). Jest to kulturalne, gospodarcze i społeczne centrum regionu. Bogata historia miasta mającego swe początki w średniowieczu (przywilej kolacyjny został nadany 15 sierpnia 1317r.) i specyficzne położenie geograficzne, umiejscawiające Lublin w tygłu kulturowym, stanowią o jego istotnej roli jako miasta wielokulturowego, gdzie dochodzi do styku różnorodnych idei i wartości społecznych. Lublin określany jest mianem Bramy Wschodu, władze miasta koordynują dialog z krajami Partnerstwa Wschodniego. W ramach wspomnianego dialogu nawiązywana jest współpraca z zakresu projektów kulturowych, społeczeństwa obywatelskiego, czy zarządzania miastem i ekologią.

Lublin ze względów historycznych, geograficznych i społecznych jest miejscem przenikania się kultur, w tym regionalnej kultury ludowej z kulturami oscylującymi, które na stale wpisany się w specyfikę miasta (przykładowo kultura żydowska). W ten sposób rodzima kultura regionu jest komplementaryzowana przez kultury oscylujące, które mają duże znaczenie dla tożsamości miasta.

Suplementaryzacja kultury zachodzi za pośrednictwem inicjatyw i projektów instytucji kultury (Centrum Kultury w Lublinie, Centrum Spotkań Kultur czy Teatr Stary), a także w wyniku działań władz lokalnych. W ramach procesu wymiany znaczeń i wartości między kulturami dochodzi do trwałego współuczestnictwa (eventy, festiwale) kultur satelitarnych w ramach społecznej przestrzeni miasta.

Funkcjonująca w ten sposób różnorodność tworzy perspektywę wyboru względem percepcji treści kultury i jej oceny, odnośnie do systemu znaczeń w którym obraca się odbiorca. Takie uczestnictwo w kulturze prowadzi do wzbogacenia doświadczenia kulturowego, zasobów kulturowych miasta i jakości życia mieszkańców.

Wielokulturowość jest wpisana w ośrodki kultury w Lublinie gdzie kategoria nadmiaru Baumana staje się walorem względem doświadczania, rozumienia i konsumpcji kultury. Przykładami inicjatyw opierających się o ideę wielokulturowości i wymianę wartości są festiwale takie jak: Międzynarodowe Spotkania Folklorystyczne, Festiwal Sztuki w przestrzeni publicznej *Open City*, *Wschód Kultur* – festiwal inne brzmienia Art'n'Music czy Słodko-Gorzki festiwal teatralny *Sąsiedzi*.

Lublin – aspekt historyczny wielokulturowości

Lublin wypracował sobie swoje miejsce w kulturze polskiej i międzynarodowej, nie mając tyle wartości w zakresie historii co Kraków, czy potencjału społecznego na miarę Warszawy, albo siły ekonomicznej Śląska. Jest to miasto gdzie skrzyżowało się wiele wierzeń, kultur i stylów artystycznych. Pod tym względem jest to prawdopodobnie najbogatszy ośrodek miejski w Polsce (Seidler 1978: 5). Lublin był istotnym punktem na ważnych trasach szlaków międzynarodowych. W 1198 roku w Lublinie został powołany archidiaconat, a od roku 1224 na terenie miasta funkcjonował kasztelan lubelski, rezydujący w grodzie na wzgórzu zamkowym (Jakimińska 2008: 9). Nie bez powodu miasto to zostało wybrane na miejsce podpisania Unii Polsko-Litewskiej (1569).

Region i samo miasto, a także jego kultura były kształtowane w wyniku licznych przemian historycznych. Czasy największego rozkwitu przypadają na XV wiek, kiedy to Kazimierz Jagiellończyk powołał województwo lubelskie, jedyne w kraju, które powstało niezależnie od uwarunkowań rozbicia dzielnicowego (Wójcikowski 1971). Pod koniec XVI wieku, zgodnie z podaniami historyków, miasto liczyło około 10 tys. mieszkańców, dzięki czemu było jednym z najbardziej zaludnionych w Polsce. W roku 1578 roku na mocy konstytucji sejmowej powołany został w Lublinie Trybunał Koronny czyli najwyższy sąd apelacyjny dla szlachty.

Powstanie tej instytucji w istotny sposób wpłynęło na rolę polityczną i znaczenie gospodarcze miasta. Trybunał przyciągał do miasta szlachtę, która stanowiła siłę i kapitał ekonomiczny dla lokalnej gospodarki (Jakimińska 2008: 10).

Potencjał historyczny Lublina prezentują niektóre myśli społeczne czy filozoficzne, których geneza związana jest właśnie z tym miastem. Przykładami takich ruchów może być inicjatywa braci polskich, jednego z najbardziej radykalnych odłamów reformacji. Tutaj swój początek w osobie Biernata z Lublina, miał także humanizm polski.

Regionu nie omijały działania wojenne. W wyniku trzeciego rozbioru Polski znalazł się w Galicji Zachodniej, będącą administracyjną częścią Austrii. Po wyzwoleniu w 1809 roku miasto początkowo zostało włączone do obszaru Księstwa Warszawskiego, by w 1815 wejść w skład Królestwa Kongresowego na terenie zaboru rosyjskiego (Jakimińska 2008: 10). Wtedy to właśnie powstają liczne stowarzyszenia i inicjatywy, a w tym Towarzystwo Przyjaciół Nauk, które miało znaczący wpływ na edukację i rozwój idei akademickiego Lublina.

Lublin międzywojenny to miasto będące ośrodkiem konspiracji niepodległościowej. Miejsce gdzie ścierały się rozmaite stronnictwa polityczne takie jak Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy czy Polska Partia Socialistyczna (Denys 2010: 8). To także miasto kultury gdzie działało Lubelskie Towarzystwo Muzyczne założone w 1898 roku, Orkiestra Towarzystwa Filharmonicznego, Teatr Miejski i Teatr Letni Rusalka. Funkcjonowały różnorodne wydawnictwa prasowe z zakresu informacji (*Dziennik Lubelski, Express Lubelski, Kurier Poranny*), wydawnictwa mniejszościowe (*Dos Lubliner Wort, Lubliner Sztyme, Lubliner Unser Express*) a także formaty literacko-artystyczne (*Barykady, Lucifer, Reflektor, Przegląd Lubelsko-Kresowy*). Dwudziestolecie międzywojenne było okresem szczególnego rozkwitu prasy informacyjnej i artystycznej w Lublinie (Denys 2010: 120).

Wszystkie wspomniane wydarzenia historyczne, miały znaczenie dla zmiany krajobrazu miasta i koegzystencji różnych kultur, które odcisnęły swój ślad w przestrzeni miejskiej i świadomości społecznej. Zgodnie z rozporządzeniem prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25.04.2007 roku, Lublin jest uznawany za pomnik historyczny, obok takich miast jak Kraków, Poznań, Toruń, Warszawa czy Zamość. Tytuł ten podkreśla szczególną wartość nie tylko historyczną, ale także kulturową Lublina. Miasto bogate w materialne i niematerialne zapisy historii reprezentuje swoją architekturą procesy i skutki oddziaływania wielu kultur.

Celem nadania tytułu pomnika historycznego dla Lublina, zgodnie z treścią omawianego rozporządzenia, jest ochrona wartości kultury materialnej i niematerialnej znajdujących się na terenie miasta związanego z wieloma

najważniejszymi wydarzeniami w historii Polski. W granicach zespołu zabytkowego opisanego w dokumencie znalazły się Wzgórze Staromiejskie, Wzgórze Zamkowe, Krakowskie Przedmieście oraz zespoły klasztorne Bernardynów i Brygidek. Obszar ten reprezentuje w pewnym ujęciu aspekt wielokulturowości Lublina, położonego w obszarze transgranicznym kultur: polskiej, żydowskiej i ukraińskiej. Tak skonstruowana tkanka kulturowa wymaga odpowiedniego dialogu i komunikacji.

Lublin – projekty współpracy pogranicza związane z Unią Europejską

Dzięki swojej bogatej historii i położeniu geograficznemu, Lublin staje się liderem w zakresie komunikacji regionalnej, międzynarodowej i kulturowej. W ramach tego typu kontaktów powstaje wiele inicjatyw i projektów, mających na celu podtrzymywanie takiego dialogu i optymalne wykorzystanie potencjału miasta pogranicza, jakim jest Lublin.

Współpraca w omawianym zakresie odbywa się na płaszczyźnie różnych inicjatyw. Jednym z elementów dialogu tego typu są programy prowadzone przy współpracy ze strukturami Unii Europejskiej. Jedną z inicjatyw przeprowadzoną w ramach partnerstwa pogranicza, był *Program Współpracy Transgranicznej Polska – Białoruś – Ukraina 2007-2013* (współfinansowany ze środków Unii Europejskiej), oraz jego kolejna edycja, *Program Współpracy Transgranicznej Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa Polska – Białoruś – Ukraina 2014-2020*. Programy te mają na celu promocję kultury lokalnej i zachowanie dziedzictwa narodowego, a także podniesienie atrakcyjności rejonów pogranicza w ujęciu technicznym, ekonomicznym czy też w zakresie turystyki.

W ramach pierwszej edycji powstał projekt *Trzy Kultury – Jedna Europa*, gdzie jednym z miast partnerskich (obok Brześcia i Lwowa) był Lublin. W ramach inicjatywy została nawiązana współpraca pomiędzy instytucjami kultury, organizacjami pozarządowymi i animatorami. Polsko-ukraińskie pogranicze jest obszarem styku kultur mających na siebie ogromny wpływ zarówno w sferze społecznej, jak i historycznej. W wyniku współpracy przeprowadzonych zostało 28 koncertów, 9 konkursów międzynarodowych, 6 szkoleń z zakresu określonego przez projekt. Ogólnie w programie wzięło czynny udział 234 artystów, 147 animatorów kultury, ok. 600 osób z kategorii wiekowej dzieci i młodzież. Podsumowaniem projektu były imprezy plenerowe promowane hasłem: *Planeta Lublin – Lwów – Brześć*, zorganizowane w każdym z miast partnerskich.

Edycja 2014-2020 została poprzedzona konsultacjami społecznymi, które odbyły się we wszystkich miastach partnerskich. Głównym celem projektu jest wspieranie transgranicznych procesów rozwojowych na pograniczu Polski,

Ukrainy i Białorusi. W ramach tych inicjatyw ujęte zostały aspekty promocji kultury lokalnej i dziedzictwa narodowego (Program EIS 2015).

Współpraca tego typu ma opierać się na wzmacnianiu powiązań kulturowych i społecznościowych danego regionu. W ramach programu określony został profil opieki nad zabytkami, jako obiektami utrwalającymi historię, a także będącymi ważnym elementem turystyki obszaru (Program EIS 2015). Rozwój kulturalnego potencjału transgranicza i finansowanie małych projektów kulturowych, których celem jest poznawanie i potencjalna wymiana wartości, pojęć i nurtów artystycznych jest niezwykle istotnym przedsięwzięciem dla miast pogranicza, zarówno geograficznego, jak i kulturowego.

Wielokulturowość jest efektem wymiany pojęć i wartości; jest wynikiem komunikacji i przepływu znaczeń. Odpowiednie środki i kanały komunikacji, są niezbędne do jej zaistnienia. W celu podtrzymywania i rozwoju tego typu komunikacji na terenie pogranicza wschodniego, został powołany Kongres Kultury Partnerstwa Wschodniego (powstały w ramach unijnego programu Partnerstwa Wschodniego), jako platforma wymiany informacji i prowadzenia dyskusji dotyczącej współpracy kulturowej regionów transgranicznych.

Kongres jest elementem szerszego projektu (Partnerstwo Wschodnie jako projektu kulturowego). Do partnerów programu poza Lublinem należą: miasto Tbilisi, Instytut Polski w Kijowie, Instytut Polski w Mińsku, Instytut Polski w Bukareszcie. Każda z edycji kongresu (przeprowadzone zostały trzy), odnosiła się do innych aspektów współpracy międzykulturowej, jednak podstawowe założenia nie ulegały zmianom. Jednym z głównych problemów społeczeństw postnowoczesnych zdaniem twórców kongresu jest wspólnotowość, „sztuka życia razem” (Czyżewska 2011: 5). Kultura w tym aspekcie powinna stanowić ogniwo integracji społecznej. W ten sposób pojawia się wizja kultury związanej z rozwojem społecznym pod postacią platformy komunikacji i społecznej wymiany komunikatów.

Lublin biorąc pod uwagę różne uwarunkowania, wydaje się być idealnym miejscem na prezentowanie i wdrażanie idei Partnerstwa Wschodniego. Jest to przestrzeń, gdzie, przez długi okres funkcjonowały obok siebie różne kultury. Kolejnym elementem programu Partnerstwa Wschodniego jest interakcja kulturowa w zakresie komunikacji i mediów. Brak komunikacji medialnej powoduje pogłębianie stanu niewiedzy takich krajów, jak Ukraina pozostająca w Europie *terra incognita* (Butsenko 2011: 12). W tym wypadku środowisko internetu jako meta medium prezentujące proces konwergencji, wydaje się być narzędziem odpowiednim do walki z tą sytuacją. Media stanowią najprostszą drogę wymiany informacji i komunikatów. Tworzenie ogólnie pojętej „tożsamości europejskiej” jest kompleksowym procesem, w ramach którego następuje wymiana

kulturowa i ogólny rozwój podmiotów biorących udział w dyskusji. Tak rozumiana „tożsamość” jest jednym z celów i poniekąd sensem powołania kongresu, zgodnie z wypowiedziami jego twórców (Butsenko 2011).

Powtarzając za Levi-Straussem możemy powiedzieć, że kultury są o tyle żywe i aktywne, o ile uczestniczą w dialogu z innymi kulturami. To właśnie współistnienie i współoddziaływanie z innymi kulturami prowadzi do rozwoju i ciągłego przekazywania wartości, tak istotnych dla Partnerstwa Wschodniego. Kongres jako inicjatywa stał się miejscem fizycznym i symbolicznym, gdzie przekraczane są granice te terytorialne i kulturowe. Jest to kierunek komunikacji określany przez projekt Partnerstwa Wschodniego jako „kultura ku rozwojowi”.

Centrum Spotkań Kultur jako wyraz idei wielokulturowości

Przez wiele lat symbol nieudanych inwestycji i marzeń o wielkości Lublina, którym był budynek określany mianem *Teatru w budowie*, doczekał się nazwy i funkcji odpowiadającej jego masywnej bryle i położeniu w centrum miasta. Centrum Spotkań Kultur, bo taką nazwę przyjęła instytucja, z założenia ma być miejscem koegzystowania różnych kultur, tym samym podtrzymując tradycję Lublina, jako miasta pogranicza kultur. Miasto bogate w relacje międzykulturowe wynikające z położenia na wschodnich kresach Polski, otrzymało odpowiednie narzędzie promocji i kultywacji kultury. CSK ma być miejscem dialogu i spotkań, *axis mundi* w kwestiach kulturalnych i intelektualnych na terenie Europy Środkowo-Wschodniej.

Zgodnie ze statutem Centrum Spotkań Kultur, ma za zadanie prowadzić dialog na rzecz rozpowszechniania idei wielokulturowości, podnosić świadomość odnoszącą się do aspektu wielokulturowości z zaznaczeniem konsekwencji społecznych, wynikających z tego procesu (Statut CSK 2015). CSK ma być z założenia inicjatorem współpracy w zakresie kultury o zasięgu ogólnopolskim międzynarodowym, a w szczególności z partnerami województwa lubelskiego. Ma działać na polu promowania tożsamości i tolerancji kulturalnej, rozpowszechniać wiedzę na temat Lublina i Europy Środkowo-Wschodniej.

W zakresie współpracy międzynarodowej w rozumieniu wymiany kulturowej CSK ma współrealizować projekty i wydarzenia, a także działać w konsorcjach badawczych zajmujących się wspomnianą problematyką. Jednym z ciekawszych fragmentów statutu CSK jest punkt odnoszący się do upowszechniania wiedzy na temat nowych mediów. Dzięki temu widoczne jest zainteresowanie instytucji nowymi kanałami komunikacji i jej otwartość na postęp techniczny.

Centrum Spotkań Kultur łączy kulturę niematerialną z materialną, jest miejscem prezentacji dziedzictwa i osiągnięć różnych kultur w zurbanizowanej przestrzeni miasta. Przedstawia perspektywę współczesnego dialogu kultur i wielokulturowości w kontekście miasta.

Cykliczne wydarzenia kulturalne w przestrzeni miasta

Aspekt cykliczności wykorzystywania przestrzeni miejskiej w ramach wydarzeń kulturalnych jest jednym z elementów koniecznych do określenia znaczenia i trwałości danej zmiany. Ważne dla przestrzeni miasta są te inicjatywy kulturalne, które nie mają charakteru efemerydalnego, lecz są wpisane w świadomość mieszkańców jako inicjatywa stała o określonej tradycji, tworząca własną narrację w ramach wykorzystywanych przez siebie miejsc i lokacji. W latach 2014-2015 w Lublinie zostały zaprezentowane kolejne odsłony znanych już wydarzeń niejako wpisanych w kalendarz największych imprez regionu, a także kraju. Do tych inicjatyw należą:

- Carnival Sztukmistrzów;
- Noc kultury;
- Festiwal sztuki w przestrzeni publicznej *Open City*;
- Jarmark Jagielloński;
- Europejski Festiwal Smaku;
- Słodko-gorzki festiwal teatralny *Sąsiedzi*.

Wraz z kolejnymi edycjami wymienionych inicjatyw, dochodzi do zmiany przestrzeni, na potrzeby wydarzeń przypisanych do konkretnych festiwali. W ramach tych zmian i adaptacji tworzone są nowe przestrzenie lub te istniejące ulegają rewitalizacji, dzięki, której mogą pełnić swoje funkcje. Taka zmiana ma zazwyczaj charakter użytkowy lub symboliczny, a ta „odnowiona” przestrzeń nadaje specyficzną wartość działaniom, dla których jest miejscem. W ten sposób Jarmark Jagielloński czy Carnival Sztukmistrzów stają się w pewnym sensie wizytówką Lublina, przyciągającą co roku rzesze turystów. Jednak nie każda z tych inicjatyw ma tak znaczący wpływ na przestrzeń miasta.

Carnival Sztukmistrzów: nowy cyrk w przestrzeni miasta

Carnival Sztukmistrzów jest kwintesencją działań związanych z ruchem nowego cyrku w Lublinie. Zapoczątkowany został w 2010 roku jako kontynuacja

Festiwalu Sztukmistrzów realizowanego od 2008 roku. Jego pierwsze dwie edycje były całkowicie podporządkowane Fundacji Sztukmistrze (Statut Fundacji 2016), zaś edycja z roku 2014 została przygotowana przez władze miasta. Jednym z założeń „nowego cyrku” jest wykorzystanie przestrzeni miasta, jako współczesnej wersji namiotu cyrkowego – przeobrażenie konkretnego miejsca na potrzeby prezentacji i nadanie mu nowych walorów i znaczenia. Sztuka w przestrzeni miasta jaką w swojej formie prezentuje Carnival dzieli się na kilka poszczególnych elementów:

- zmiany zachodzące na potrzeby określonych prezentacji – rewitalizacja miejsca;
- zmiany wprowadzane do przestrzeni miasta, tworzenie konstrukcji, scen oraz performatywnych platform użytkowych;
- tworzenie okresowych punktów zbiorczych w formie „wioski sztukmistrzów” (w edycji 2014 było to Klanzowe Miasteczko Zabaw Niezwykłych mieszczące się przy Placu Litewskim);
- przedstawienie pojedynczego elementu zmiany w znanej przestrzeni miasta (prezentacje *slackline* na terenie starego miasta Lublina).

Idea nowego cyrku w Lublinie prezentowana przez Fundację Sztukmistrze ma swoją nazwą nawiązywać do znanej książki Isaaca Bashevisa Singera – *Sztukmistrz z Lublina*. Zgodnie z prezentowaną formą sztuka nowego cyrku ma obracać się nie tylko wokół umiejętności manualnych, ale przede wszystkim wokół ludzi, wydarzeń, miejsc oraz sytuacji społecznych. Wszystkie te czynniki odnajdujemy w prezentacjach artystycznych w przestrzeni miejskiej.

Na Carnival składa się kilka modułów wydarzeń, które odzwierciedlają związek z przestrzenią miasta. Są to (Reczek 2015):

- sztuka ulicy;
- przedstawienia w namiotach i teatrach;
- parada kuglarska;
- akcje plenerowe;
- festiwal *Urban Highline*.

Statystyki (Reczek 2015) edycji 2014 prezentują się imponująco, obrazując tym samym znaczenie i rozległość festiwalu. 100 pokazów na ulicy i w namiotach cyrkowych, ponad 200 *slacklinerów*, oraz 150 tysięcy widzów. Jednym z najbardziej znamienitych elementów festiwalu (edycja 2014), który zmienił obraz znanej przestrzeni miasta był *Urban Highline*. Jest to obecnie największy festiwal poświęconych chodzeniu po linie w Europie, a także jedyny

odbywający się w starej części miasta. Taśmy zainstalowane między Trybunałem Koronnym, a przyległymi kamienicami zmieniają wygląd centralnego punktu starego miasta w Lublinie. Takie rozmieszczenie tworzy iluzję cyrkowego namiotu, pod którego kopułą znajdują się instalacje będące podporą akrobacji powietrznych. Dodatkowym elementem zwiększającym widowiskowość *Urban Highline* w edycji z roku 2014 były iluminacje rozmieszczone na kamienicach starego miasta. Walory estetyczne tych instalacji zadecydowały o tym, że wspomniane iluminacje stały się stałym elementem tego typu pokazów w Lublinie.

W czasie trwania festiwalu nie tylko stare miasto ulega przeobrażeniom za pomocą sztuki określanej mianem *slackline*. Podobne elementy zostają wprowadzone na terenie Placu Litewskiego, gdzie trenują adepci tej nowoczesnej sztuki.

Carnival ma być odpowiedzią na braki we współczesnej kulturze, która cierpi na niedosyt elementów społecznych, ludycznych mających za zadanie łączenie danej społeczności w ramach konkretnych wydarzeń. Niekiedy festiwal ten jest określany jako święto miasta, kształtujące jego tożsamość. W myśl tego określenia wydarzenia festiwalowe są poukładane w przestrzeni starego miasta i lubelskiego deptaku w taki sposób, aby widz mógł płynnie przechodzić od jednej prezentacji do drugiej. Poszczególne widowiska stają się elementem przestrzeni, wykorzystują jej naturalny kształt i lokalizację. Przykładem wydarzenia odbywającego się w danej przestrzeni była prezentacja Bandit Queen Circus – Kafri Coctail *The Kitchen Show*. Pokaz ten miał miejsce na Placu pod Trybunałem i łączył w sobie elementy nowego cyrku, *show* o tematyce kulinarnej, a także *performance* z udziałem publiczności. Plac został zmieniony w miejsce akcji programu kulinarnego, gdzie podstawowe elementy przestrzeni służyły celom prezentacji.

Kolejną formą adaptacji i zmiany przestrzeni zaprezentowanej w trakcie Carnivalu Sztukmistrzów 2014 było tworzenie nowych konstrukcji w przestrzeni miasta. Najbardziej widowiskową zmianą wykorzystującą naturalne ukształtowanie terenu była konstrukcja postawiona na Placu Zamkowym. Zaprezentowano tutaj widowisko Les Lendemains – *Les Pepones*. Zgodnie z materiałami prasowymi *Les Pepones* jest największym i najgłośniejszym podniebnym spektaklem latających trapezów w Europie. Podstawowa konstrukcja trapezu, na którym odbywa się widowisko ma 35 metrów wysokości. Poszczególne elementy „podniebnej sceny” są połączone z garderobami artystów umożliwiając swobodny ruch między akrobatami-aktorami.

Wybór Placu Zamkowego na miejsce postawienia konstrukcji był w pełni uzasadniony. Naturalny kształt placu, wraz ze schodami prowadzącymi do lubelskiego zamku stworzył przestrzeń przypominającą starożytny amfiteatr.

Widoczność widowiska w takiej lokalizacji była optymalna. Nowy element przestrzeni współgrał z otoczeniem placu. W ten sposób Carnival Sztukmistrzów stworzył miejsce styczności dla sztuki nowego cyrku na światowym poziomie z przestrzenią, a co ważniejsze ze społecznością miasta.

Carnival swoją działalnością ingeruje w podstawową przestrzeń życia, jaką jest miasto. Adaptuje swoje cele do tej właśnie przestrzeni, dbając o walory estetyczne i funkcjonalne swoich prezentacji. W ten sposób dynamizuje tę przestrzeń, niejednokrotnie nadając jej nowy kształt (Łukowski 2012). Tym samym swoją formułą festiwal tworzy nową narrację przestrzeni miasta, jako elementu kultury, coraz silniej związanej z Lublinem. Mowa tutaj o ruchu nowego cyrku. Dzięki działaniom wpisany w formułę Carnivalu dochodzi do ożywienia przestrzeni miejskiej nie tylko pod względem osób przebywających w danej przestrzeni, ale pod względem emocji związanych z danymi elementami. Począwszy od iluminacji oświetlających stare miasto, które wzbudziły uczucia piękna, aż po prezentacje typu *Les Pepones*, które wywołały konkretne emocje, tworząc „salę widowiskową” w przestrzeni miasta. W ten sposób zostaje wytworzona przestrzeń znacząca, posługująca się określonym sposobem komunikowania (Prufer 2014). Jest to jeden z przykładów nowej komunikacji miasta z mieszkańcami poprzez sztukę.

Podsumowanie

Przestrzeń i różne miejsca miasta mogą być symbolami odnoszącym się do konkretnych inicjatyw kulturalnych lub też mogą jedynie okresowo nabierać znaczenia dla poszczególnych wydarzeń. Wykorzystanie miasta jako przestrzeni kultury jest więc fizycznym doświadczaniem danej przestrzeni, jak i nadawaniem jej dodatkowego metafizycznego sensu związanego z kulturą.

Urbanistyczny aspekt każdego miasta zakłada przeważnie jego funkcjonalność i użyteczność. Próby połączenia platformy, której głównym celem jest generowanie korzyści z inicjatywami opartymi na odmiennych wartościach, takich jak kultura, jest procesem złożonym i wymaga odpowiedzi na szereg pytań: co mieści się dla nas w kategorii piękna; jakie znaczenie ma dla nas otaczające nas miasto, czy określone przestrzenie mają dla nas znaczenie sentymentalne i przemożne?

Kultura czy też kultury, funkcjonujące w zaadaptowanej przestrzeni miasta nabierają nowego znaczenia, tak samo jak przestrzeń otrzymuje nowe walory i wartość emocjonalną w oczach odbiorców. Miasto jest przestrzenią przynależną do społeczeństwa, tak samo jak kultura jest wytworem i określnikiem

danej zbiorowości i procesów, które kształtowały i kształtują daną społeczność. W dzisiejszym świecie coraz większe znaczenie w tej wzajemnej korelacji mają media, za pomocą których udostępniane są zasoby kultury. Dzięki nim pojawia się możliwość uczestnictwa w kulturze miasta za pomocą zdalnych środków komunikacji (spacery wirtualne, wystawy, książki *on-line*). Media ułatwiają komunikację i wymianę informacji tak istotną dla dialogu kulturowego, są nieodłącznym elementem dzisiejszej dyfuzji kultur.

Literatura

- Barker, Ch. (2005). *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, tłum. A. Sadzka. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bauman, Z. (2001). *Excess: An Obituary. Parallax, vol. 7, no. 1.*
- Butsenko, B. (2011). *Trzy L. W: Księga kulturowego Partnerstwa Wschodniego, t. I.* Lublin; Wydawnictwo PW.
- Castells, M. (1982). *Kwestia Miejska.* Warszawa: PWN.
- Czyżewska, K. (2011). *Partnerstwo Wschodnie jak projekt kulturowy. W: Księga kulturowego Partnerstwa Wschodniego, t. I.* Lublin: Wydawnictwo PW.
- Denys, M. (2010). *Lublin między wojnami.* Łódź: Dom Wydawniczy Księży Młyn.
- Drong, L., Kalaga, W. (2005). *Wielokulturowość: postulat i pratyka.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Dymnicka, M. (2013). *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Eagleton, T. (2000). *The idea of Culture.* Oxford.
- Gawarecki, H. Gawdzik, Cz. (1959). *Lublin.* Warszawa.
- Giddens, A. (2007). *Socjologia.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Guriewicz, A. (1976). *Kategorie kultury średniowiecznej.* Warszawa: PIW.
- Hochleitner, J. (2007). *Tradycja grodu wsi na pograniczu warmińsko-mazurskim.* W: S. Fafiński (red.), *Pogranicza przestrzeń kulturowa.* Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Jakimińska, G. (2008). *Lublin.* Lublin: Wydawnictwo Pietrzak.
- Jałowiecki, B. (2000). *Spółeczna Przestrzeń Metropolii.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jałowiecki, B., Szczepański, M.S. (2010). *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jałowiecki, B. (1988). *Spółeczne wytwarzanie przestrzeni.* Warszawa: Książka i Wiedza.

- Prufer, P. (2014). Gdzie zamieszkują emocje? Odczuwanie, przeżywanie i doświadczanie przestrzeni miejskiej. W: M. Sagan, K. Żuk (red.), *Lublin 2020. Cztery oblicza przyszłości miasta*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Radziszewska, J. Z. (2014). Przemiany przestrzeni konsumpcji w polskich miastach po 1989 roku. W: Z. Rykiel (red.), *Przestrzeń społeczna miast i metropolii w badaniach socjologicznych*. Rzeszów: Wydawnictwo UR.
- Reczek, J. (red.). (2015). *Nowy Cyrk i sztuka uliczna*. Wrocław: Wydawnictwo Kejos.
- Savidan, P. (2012). *Wielokulturowość*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Seidler, G. L. (1978). *Lublin w kulturze polskiej*. Lublin.
- Wójcikowski, W. (1971). *Lublin 670 lat miasta Lublina*. Lublin: Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej.

Multicultural city of Lublin: physical and social communication – medial axis of interest

Abstract:

Communication is inextricably connected with the idea of society, both of them creates common context that refers to the specified group, context in which that group exists. When different groups of people interfere within one space and they exchange ideas, then multicultural is born. In this context we can mention physical and non-physical aspects of culture such as: objects, tools, buildings, urban spaces and so on. The main point of this article is to analyse the aspect of multicultural city of Lublin that is located in border space of cultures: Polish, Jewish, Ukrainian. This kind of cultural structure needs the proper dialogue protocols and communication processes and in this communication web specified cultural and media projects are held. This piece oscillates around four aspects of multicultural experience: the historical aspect, the sociological aspect, the communication aspect and the aspect of the culture in the urban space.

Keywords:

multiculture, media, Lublin, communication, border area